

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИКАДА ТАРБИЯНИНГ ИНДИВИДУАЛ - МАЪНАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Дилбарҳон Рашидова

Наманган шаҳри Ақилли болажоним

МТМ мудир

Нишанова Азиза

Психологи

Резюме: Мақолада замонавий педагогика усуллари, ундаги тарбия муаммолари ҳақида атрофлича фикр юритилган. Замонавий педагогикада тарбиявий жараёнларнинг ўзига хос хусусиятлари ва уларнинг моҳияти ёритиб берилган.

Калит сўзлар: замонавий педагогика, тарбия ва таълим муносабатлари, замонавий технология, тарбиядаги муаммолар, тарбияда ворисийлик.

Резюме: В статье представлен всесторонний обзор современных педагогических методов и воспитательных вопросов. Современная педагогика характеризовала особенности учебного процесса и его сущность.

Ключевые слова: современная педагогика, воспитание и образование, современные технологии, проблемы в воспитании, педагогика.

Ресюме: Тҳе артисле гивес а сомпреҳенсиве овервиеш он модерн педагогисал метҳодс анд эдусатионал иссуес. Сонтемпорарй педагогй ҳас чарастеризед тҳе песулиаритиес оф упбрингинг просесс анд тҳеир эссенсе.

Кей wordс: модерн педагогй, упбрингинг анд эдусатион, модерн течнологй, проблемс ин упбрингинг, педагогй.

Ҳозирги глобаллашув жараёнлари ва техника технология тараққиётининг ривожланиши даврида илмий фаолият ҳам янги босқичларга кўтарилиб бораётганлигини кўрсатмоқда. Педагогика ҳам бундан мустасно эмас. Шу билан бирга барча соҳаларда бўлганидек ушбу фанда ҳам ўзига ўзига хос тадқиқ этиши зарур бўлган муаммолари мавжуддир. Педагогикани инсоннинг таълими, тарбияси, аждодлардан авлодларга бериладиган маънавий мероснинг аҳамиятини ўрганувчи фан сифатида биламиз.

Анъанавий педагогикада бир авлодда ўтказилган тарбиявий тажрибани, янги авлодда қўлланилса самарали натижа беради деган концепция мавжуд эди. Бугунги кунда ноанъанавий инновацион технологияларнинг таълим ва тарбияда фойдаланиш ўтмиш хатоликларини очиб беришга имкон бермоқда.

Биринчидан, кекса авлод тажрибалари ёшларнинг ҳаётий қарашлари ва бугунги кун чақириқларига жавоб бера олмаяпти. Бу эса ёшларнинг бошқа шароитларда яшаётганлиги ва илмий ахборот оқимини тобора янгиланиб бораётганлиги билан боғлиқдир.

Иккинчидан, тажрибани узатиш ёки бугунги кун ҳаётига мослаштириш ижобий натижаларни бермаслигига гувоҳ бўлиб турибмиз. Шунинг учун замонавий педагогикада тарбия муаммоси янги кўринишда юзага келаётганлигини кўриш мумкин. Шу сабабли кўплаб педагогикага доир дарслик ёки қўлланмаларнинг яратилганлига қарамай, таълим ва тарбия назарий жиҳатдан тўлиқ ишлаб чиқилмаган педагогик муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Академик П. И. Пидкасистнинг фикрича, тарбия бу ёш авлодни ҳаётга тўғри тайёрлашдир. Бундан ташқари, тарбия бола шахсиятининг максимал даражада ривожланишига, ўз ҳаётининг муносиб эгаси бўлишга, замонавий маданиятга ўзлигини йўқотмаган ҳолда кира олишига ёрдам берувчи мақсадли фаолиятдир.[1,608]

Замонавий таълим назариясининг асосида қуйидаги ғоялар ётади: таълим мақсадларининг реаллиги, инсоннинг ўз-ўзини англаши, болалар ва катталарнинг ҳамкорликдаги фаолияти, шахсий йўналганлик, жамоада ишлай олиш қобилиятига эга бўлиш кабилардир. Тарбиянинг мақсадлари ўзгарувчан ва доимо ҳаракатда бўлиб, маълум тарихий характерга эга жамият ривожининг эҳтиёжлари билан аниқланади. Шу билан бирга унинг мувафаққияти ижтимоий - илмий техник ривожланиш, педагогик назария ва амалиётнинг эришган ютуқлари ҳамда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг имкониятларига ҳам боғлиқдир.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида бача соҳаларда жуда катта ютуқларга эришилди. Буларнинг барчаси мамлакатимизда ўз вақтида олиб борилган амалий ишлар самарасидир. Биринчи Президентимиз И.А. Каримов 1997 йил 29 августда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ихсессиясида сўзлаган нутқида шундай деган дилар: “Бакамол авлод Ўзбекистон пойдеворидир... барчангиз яхши биласизки келажак авлод ҳақида қайғуриш, соғлом ва баркамол наслни тарбиялаб етиштиришга интилиш бизнинг миллий хусусиятимиздир. Бу муқаддас заминда яшаётган ҳар қайси инсон ўз фарзандининг бахту саодати, фазлу камолини кўриш учун бутун ҳаёти давомида курашади, меҳнат қилади, ўзини аямайди”[2,18].

Ҳақиқатдан, фарзанд туғилганидан бошлаб, ўз оиласи даврасида камол топиб, улғайиб боради. Аммо нафақат ота-она, балки унинг атрофидаги инсонлар, жамият, унинг таълим тарбиясига кўрсатилаётган таъсир масъулиятини ўз бўйнига олади. Ана шу жамиятга хос анъаналар, қадриятлар, урф одатларнинг тўғри талқин қилиниши боланинг камол топишида асосий ўрин тутди. Бу эса педагогиканинг асосий вазифаларидан бири сифатида характерланади. Тарбия маданий тажрибани авлоддан авлодга қолдирувчи жараён сифатида анъанавий педагогик назария кўриб чиқадиган уч асосий жиҳатни ўз ичига олади: ижтимоий-норматив, индивидуал-маънавий ва қадриятий – фаолиятлилик[3,512].

Ижтимоий норматив жиҳати ижтимоий маданий муҳит билан идентликда, унинг мезонлари, анъаналари, урф-одатлари, ижтимоий фикрни қабул қилишда амалга ошади. Жамият тараққиётига эришиш алоҳида шахсни тарбиялашда деб ҳисобланади. Бу “атроф-муҳит таъсирлари” тарбиянинг самарали воситаси бўлиши мумкин деган тамойилга асосланади. Маданият нафақат фаолиятни, балки одамлар томонидан алоҳида факт ва воқеаларни қабул қилиш усуллари тартибга солади, уларнинг маълум вазиятларда ўзини қандай тутиши кераклигини олдиндан белгилаб беради. Натижада атроф муҳит билан ўзаро таъсирга киришиш шакли сифатида ўзини тутиш усули кўринишида намоён бўлади.[4,506]

Тарбиянинг индивидуал-маънавий жиҳати инсонни атроф-муҳитдан ажратиб туради: ўз тақдирини ўзи белгилаши, ўз-ўзини ривожлантириши, ўз-ўзини англаш ва бошқалар, яъни инсон ҳаётида ва фаолиятида ўзини ўзи қадрлашни ўргатади.

Тарбия индивидуал жараён сифатида инсоннинг ўзини-ўзи, бошқаришни педагогика ёрдамида (раҳбарлик, қўллаб-қувватлаш шаклида) амалга оширади: унинг маънавияти ўз тақдирини ўзи белгилаши, ўз ўзини англаши ва ўзини ривожлантиришни назарда тутди. Бундай тарбиянинг

натижаси инсоннинг ташқи дунё билан алоқаси (ахборот алмашинуви билан боғлиқ эмоционал ҳолатлар)да намоён бўлади.

Тарбиянинг қадриятини - фаолиятлилик жиҳати атроф муҳит билан ўзаро муносабатларда, ўзаро таъсирлар алмашинувида намоён бўлади. Нафақат атроф-муҳит қадриятларини қабул қилиш, балки қадриятларни ўз қарашлари ва ўз нуқтаи назарлари орқали ифодалашни ҳам назарда тутати. Бу йўналиш таълим механизмини инсоннинг шахсий- индивидул бирлигига эришиш сифатида кўринади.

Ҳаётнинг барча соҳаларини инсонпарварлашуви таълим фаолиятига таъсир кўрсатмай қолмайди. Инсонпарварлик парадигмаси доирасида таълим жараёни инсоннинг мавқеини оширишни - ижтимоий-маданий ва касбий муҳитда ўз тақдирини ўзи белгилаши ва ўзини ўзи ҳимоя қилиш жараёни сифатида намоён бўлади.

Тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятларидан бири унинг узлуксиз давомийлик ва мантиқий мазмунига эга эканлигидир. Бу тавсифга кўра мантиқийлик тарбиявий жараённинг йўналишини башорат қилиш, тарбия натижасини ўқувчилар мотивациясиёсини, ўзлари ҳақидаги тасаввурлари, интилиш ва идеалларини ўрганиш орқали олдинда кўриш имконини беради. Тарбия жараёнининг мантиқийлиги ва ушбу педагогик башоратга асосланиб тан олиниши таълим соҳасида мақсадларни белгилашнинг бошланғич нуқтаси ҳисобланади.

Тарбия жараёнининг яна бир муҳим хусусияти, унинг тадрижийликда давом этишидир. Бу ҳолатлар, ҳодисалар ва ўзгаришлар кетма кетлигида намоён бўлади. Тарбия жараёнининг вазиятларнинг тадрижийлиги унинг кетма-кетликда изчиллик билан ўрин алмашиш орқали давом этиши тушунилади. Ҳар бир тарбия жараёни олдинги ҳолатдан келиб чиқадиган ва албатта келажак учун шарт шароит яратиш тарзида кузатилади.

Тарбия жараёнининг яна бир ўзига хос хусусияти - ночизиқли вазиятда бир ҳолатдан кейингисига сакрашлар орқали ўтишда намоён бўлиб, тарбиянинг инқироз ҳолатини характерлайди. Ночизиқлилик тарбиянинг нотекис бир босқичдан иккинчисига тўлиқ ўтишида кўринади.

Бутун педагогик жараённинг қуйи тизимларидан бири сифатида яхлит тарбия қуйидаги умумий қоидаларга бўйсунди: тарбиянинг ижтимоий муҳитнинг объектив ва субъектив омилларга боғлиқлиги; таълим ва тарбия бирлиги ва ўзаро алоқаси; шахснинг умумий ривожланиши билан боғлиқлиги; фаолият ва мулоқотни шахснинг ижтимоий- қадриятини хусусиятларини шакллантиришнинг асоси ва асосий манбаи сифатида эътироф этиш; тарбиянинг ўзаро таъсирлар ва талабаларнинг фаоллиги ўртасидаги муносабатларга боғлиқлиги ва ҳоказо.

Тарбиянинг мазмуни илмий далиллар, ижтимоий тажрибадаги ижтимоий билишда шаклланивчи табиат, жамият, инсон ҳақидаги тушунчалар, қадриятлар, меъёрлар, идеаллар, қобилиятлар, истеъдодлар, хатти-ҳаракатларга асосланувчи билимларнинг яхлит назариясидан иборат. Бошқача қилиб айтганда, тарбияни шакллантириш предмети сифатида - ҳис-туйғу, ижтимоий онг, муносабат, баҳолар ва тарбияланувчининг хулқ атвори кабилар киради. Ҳозирги кунда таълим концепсиясининг ўзгариши тарбия таркибидаги ўзгаришларга олиб келди.

Тарбия жараёни таълим муассасаларидаги тарбия ва таълимни бирлаштириш, оилада тарбияни, шунингдек, микроиқтисодий ва ижтимоий муҳитнинг таъсирини ҳисобга олиш билан боғлиқ шахсни шакллантириш жараёнининг бир қисми сифатида кўриш мумкин.

Тарбия жараёни педагогик ҳодисалар ичида энг кам ўрганилган бўлсада, у ўз хусусиятларига эга ва маълум маънода ўз моҳиятига кўра тадбиқ этиш мураккаб бўлган жараёнлардан биридир. Тарбия жараёнининг психологик моҳияти тарбияланувчининг бир босқичдан бошқасига ўтказишдир. Психологик нуқтаи назардан тарбия – бу ички жараён, яъни тажриба, билим, қадриятлар, меъёрлар, қоидалар ўтказиш жараёнидир. Инсоннинг ички ақлий қобилияти, эътиқодига, муносабатига, хатти-ҳаракатига боғлиқдир. Тарбия жараёни туфайли шахсининг психологик характери шаклланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Педагогика: учебник для студентов педагогических вузов / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 608 с.
2. Каримов И.А. баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисининг 9 сессиясида сўзлаган нутқи. Т.:Шарқ, 1997. Б. 18
3. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений . – 4-е изд. – М.: Школьная Пресса, 2002. – 512 с..
4. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений . – 4-е изд. – М.: Школьная Пресса, 2002. – 506 с.
5. Рахимджанов, Д. А. (2022). АБУ ХАФС НАСАФИ И ЕГО КНИГА «КИТАБ АЛЬ-КАНД». BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 290-294.
6. Abidjanovic, R. D. (2022). HISTORY OF COMPLETION AND READING OF THE FIRST MUSHAF. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(4), 556-562.
7. Rakhimdjanov, D. A. (2021). MAN IS NOT BORN A FANATIC. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(10), 187-191.
8. Рахимджанов, Д. А. (2015). САМАРҚАНДДА ҲАДИС ИЛМИНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 15, pp. 13-15). Vedecko vydavatel'ske centrum Sociosfera-CZ sro.
9. Rahimjonov, D. (2019). The importance of social rehabilitation of people who have fallen under the influence of extremist ideas in the process of globalization. The Light of Islam, 2019(1), 12.
10. Rakhimdjanov, D. A., & Akhmedov, H. A. (2020). Protecting youth from the influence of extremist ideas and social rehabilitation. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(2), 2805-2807.
11. Mamasakhatovna, Y. S., & Bakhtiyorqizi, A. M. (2021). The Role of Our Religious and Spiritual Heritage in The Formation of a Sense of Proud in Young People. International Journal on Integrated Education, 4(1), 36-38.
12. Хайдаров, М. М. (2019). Историческое развитие основ семейного права и его принципов в Республике Узбекистан. Современный мусульманский мир. Международный научный журнал Российского исламского института, (2), 5.

13. Saidjalolov, S. S. (2021). RESEARCHING THE SCIENTIFIC HERITAGE OF MAHMUD ZAMAKHSHARI. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 1119-1132.
14. Zamakhshari, M. ANALYSIS OF APPROACHES TO THE WORKS OF MAHMUD ZAMAKHSHARI.
15. Saidjalolov, S. S. (2021). STUDY OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF MAHMUD ZAMAKHSHARY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 973-984.
16. Bekmirzaev, I. (2014). Hanafi Legal Documents in Transoxiana. *The Advanced Science Journal*, 5, 55-58.
17. BEKMIRZAEV, I., & Gafurova, I. (2021). ТН
18. E IMPACT OF ISLAM ON SOCIOPOLITICAL AND SPIRITUAL LIFE IN CENTRAL ASIA. *The Light of Islam*, 2021(1), 4-15.
19. ISKANDAROVICH, R. O. (2021). BUKHARA ISLAMIC SCHOLARS VIII-XII CENTURIES. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(4), 42-48.
20. ISKANDAROVICH, R. O. (2021). BUKHARA ISLAMIC SCHOLARS VIII-XII CENTURIES. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(4), 42-48.
21. Bekmirzaev, I. (2014). Model documents and collection of formulas tradition in the classic Sunni Islam. In *Сборники конференций НИЦ Социосфера* (No. 22, pp. 120-126). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.
22. Бекмирзаев, И. И. (2014). Историко-правовое значение законодательных документов, составленных в мусульманском праве средневековыми мазхабами. *Credo new*, (1), 7-7.
23. Сагдиев, Х. ИСТОРИЯ НАИМЕНОВАНИЯ ТЕОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ (ИЛМ АЛЬ-АКИДА) «КАЛАМОМ». Центр научно-информационных исследований глобальных и региональных проблем, 160.
24. Сагдиев, Х. Ё. (2014). СЛОВО О КРЕДО МУСУЛЬМАНИНА. In *Сборники конференций НИЦ Социосфера* (No. 55, pp. 21-28). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.
25. Сагдиев, Х. (2015). Реакционные идеи экстремистских вероучений. *Credo New*, (3), 14-14.
26. Сагдиев, Х. (2015). ИСКРЕННЕЕ ОТНОШЕНИЕ К ПРАВИТЕЛЮ В ИСЛАМЕ. *Социосфера*, (2), 28-32.
27. Сагдиев, Х. (2016). История наименования теологической науки (илм аль-акида) «Каламом». *Россия и мусульманский мир*, (5 (287)), 160-173.
28. Сагдиев, Х. Ё. (2014). " ХИЗБ АТ-ТАХРИР АЛ-ИСЛАМИЯ" И " АХЛ АС-СУННА ВА-Л-ДЖАМАА": ПРИНЦИПЫ И ТЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ. *Paradigmata poznani*, (3), 34-41.
29. Сагдиев, Х. (2020). КОРАН И АТТРИБУТ АЛЛАХА «РЕЧЬ» (КАЛАМ). *Социосфера*, (2), 39-46.